

חינוך מבוגרים: מחקר ועשייה

סקר המיומנויות בישראל ב: בניית תרגילים ופיתוח כשרים למראיינים

צביקה אמיר

מידת כישורים של אוכלוסייה גדולה כרוכה בביצוע כמות רבה של תרגילים שכמעט לא סביר שאזרח מהשורה יסכים להשקיע בפתרוןם שעות רבות לאחר יום העבודה. המאמר עוסק בפתרונות שונים לעניין זה. פתרון אחד מתרכז במתודולוגיה של בניית מערך התרגילים, והשני מתרכז בפיתוח כשרים מיוחדים למראיינים. המתודולוגיה המוצגת כאן בפישוט היא חדשנית, וסקר המיומנויות המתבצע בימים אלו בישראל הוא מהחלוצים בשימוש בה. נושא כישורי המראיינים מודגם גם בסיפור אישי של סוקר מהשטח.

פתח דבר

הכתבה הקודמת בנושא סקר המיומנויות, שפורסמה בגיליון י"ד של **גדיש**, התייחסה בפירוט אל

- הרקע לקיום הסקר
- המיומנויות הנבדקות
- מידת המיומנויות, תוך התמקדות במיומנויות היסוד
- ההשפעות הכלכליות והחברתיות של כישורים נמוכים שהביאו את ארגון ה-OECD להתייחס לנושא בכובד ראש רב, בעיקר ככלי לקביעת מדיניות של ממשלות
- מבנה הסקר בישראל והצגת הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (הלמ"ס) כארגון שנבחר להוביל את הביצוע בשיתוף פעולה הדוק עם הרשות למדידה והערכה בחינוך (ראמ"ה)
- מבנה השאלון, כולל תיאור מהלך התרגילים
- מדיניות המחקר ופרסום ממצאי הסקר הבין לאומי והלאומי.

צביקה אמיר הוא מנהל הסקר בישראל של התוכנית העולמית להערכת מיומנויות [=כשירויות] מבוגרים. : The Program for the International Assessment of Adult Competencies

בכתבה זו נציג כמה מהחידושים העולמיים הבאים לידי ביטוי בסקר המיומנויות הנוכחי, נפתח צוהר לעבודת הסוקר בשטח, שבאמצעותו מבוצע איסוף הנתונים, כולל העברת התרגילים הקוגניטיביים לנדגמים. חלק חשוב בסקר הוא ביצוע תרגילים עצמיים על ידי הנדגמים במגוון הנושאים הנבדקים. על איכות הביצוע של התרגילים ניתנים ציונים המייצגים את רמת האוכלוסייה במיומנויות הנבדקות. התרגילים מתבצעים בבית הנדגם בליווי של סוקר - שיטה שאינה שכיחה במערכות החינוך.

מעט רקע היסטורי

תחום הסקרים של מיומנות האוכלוסייה הוא חדש יחסית ומתקיים רק בעשרות השנים האחרונות. כשאנו בוחנים את התפתחות הסקרים של מיומנויות האוכלוסייה, אפשר להבחין בשלוש תקופות של שינויים מהותיים שחלו בתחום.

עד 1980 התבצעו סקרי מיומנות אוכלוסייה בדרך דומה מאוד לאופן ביצוע בדיקות על פרטים באוכלוסייה (כמו ניתוח ציוני בגרות של אוכלוסייה). שלושים השנים הבאות, עד 2010, אופיינו ביישום תאוריית התגובה לפריטים, כלומר ההתייחסות הייתה כבר לאוכלוסייה כגוף ולמבחן כאמצעי דינמי שאינו זהה לכל פרט ופרט. משנת 2010 אנו עדים לשינוי המהותי של שילוב תוכנת המחשב בתאוריית התגובה לפריטים. באמצעות המחשב מתאפשרת התאמה של התרגילים באופן דינמי לכל מרואיין ומרואיין. הפרויקט הראשון בתחום הוא סקר המיומנויות (PIAAC). הפרויקט הבא יהיה PISA 2015 שהוא הסקר הבינלאומי בחסות ארגון ה-OECD, המודד מיומנויות של בני 15 בהקשר החומר שלמדו בבית הספר.

דרכי הבדיקה בסקר המיומנויות

סקר המיומנויות המתקיים בימים אלו הוא סקר אוכלוסייה, והמידע הנאסף בו ישקף את מאפייני האוכלוסייה ככלל ולא יציג את המאפיינים הייחודיים של כל נדגם בסקר. כאמור, להבדיל מנתון כמו ממוצע ציוני בגרות הנקבע על ידי ריכוז של כל ציוניהם הפרטניים של הנבחנים, וכל ציון פרטני מבטא במדויק את רמת הנבחן, בסקר המיומנויות כל נדגם עונה על שאלות אחרות הנבחרות באמצעות מודלים סטטיסטיים מורכבים, שבעזרתם ניתן להפיק נתונים אמניים לשימוש בעלי העניין בנושא. השימוש במודל גמיש של התאמת שאלות לנבחן ופיזורן באופן אקראי מביא לחיסכון ניכר בזמן המוקדש לכל ראיון (בין 15% ל-47% מזמן המבחן, לעומת החלופה שבה כל השאלות זהות לכל הנבחנים). המודל הגמיש מחליט מראש ותוך כדי הביצוע מהי הרמה הצפויה של הנדגם ולפי זה מקצה לו את השאלות ברמה הרלוונטית באמצעות אלגוריתם שנכתב מראש ונמצא במחשב הסוקר. בסקר המיומנויות נמשך שלב השאלון כשלושת רבעי השעה, ושלב התרגילים כשעה לפחות.

המרואיין אינו מוגבל בזמן למענה על התרגילים, ועקב כך היו נבדקים שביצעו את התרגילים בזמן רב יותר, עד לשעתיים וחצי של פתרון תרגילים. בתהליך המענה על השאלון המרואיין יכול לקבל עזרה חיצונית (כמו תרגום), אך בתהליך ביצוע התרגילים אסורה כל התערבות חיצונית. לכן ישנם מגזרים שבהם, בגלל מוגבלויות ומגבלות כאלו ואחרות, חלק מהמרואינים רק עונים על השאלון ואינם מבצעים את התרגילים הקוגניטיביים.

בהתחשב בכך שהסקר אינו חובה ומתקיים ברוב המקרים בבית הנדגם בשעות הערב, משך המענה על השאלות והתרגילים הופך להיות מרכיב מהותי מאוד ברצון להשתתף, במידת הרצינות המושקעת בפתרון נכון של הסוגיות ובמענה על מכלול החומר. לפיכך כל קיצור בתהליך הריאיון מבורך ומוסיף לדיוק בשיקוף דעותיו ורמתו של הנדגם. קיצור זמן הריאיון מושג בעזרת אותם אלגוריתמים מורכבים היוצרים את המבנה הדינמי של התרגילים. היות שרוב הפעילות מבוצעת באמצעות מחשב, נשמר תיעוד של כל הממשק בין הנדגם למחשב, כולל מדידת זמן (וכך ניתן, לדוגמה, לאמוד את משך הזמן שלקח למרואיין לקרוא את השאלה לפני שהחל בפתרון, עד כמה תיקן וחזר בו וכו'). בסיום הסקר יועמדו לרשות בעלי העניין כלים שיאפשרו גם ניתוח של משתנים כאלו.

המודל הדינמי

כפי שצוין לעיל, מאגר השאלות של סקר המיומנויות כולל מאות שאלות המאורגנות על פי תרשימי זרימה. לדוגמה: אם נדגם ציין שאינו מועסק, הוא לא יישאל על עבודתו הנוכחית אלא על עבודתו האחרונה; או, אם גיל המרואיין הוא פחות מ-15, הוא לא יישאל על היסטוריית העבודה שלו בחמש השנים האחרונות. באופן דומה, תזרים התרגילים שיקבל המרואיין יושפע מתשובות שנתן בשאלון ומתוצאות תרגילים קודמים שביצע. לדוגמה: אם מרואיין ציין שאינו משתמש במחשב וגם לא השתמש בעבר, הוא יופנה לפתרון תרגילים בחוברות נייר ולא במחשב. מערכת השיקולים והאלגוריתמים המלווים את התהליך הדינמי מורכבים מאוד. נשתדל להציגם באופן פשוט ככל האפשר, בכדי לתת מושג 'איך זה עובד'.

השרטוט שלהלן מציג את התזרים העקרוני של הריאיון. להלן הסבר לכמה מהמונחים המשמשים בשרטוט:

ICT - ידע בהפעלת מחשב.

BQ - שאלון מקדים.

CBA - מענה על התרגילים באמצעות המחשב.

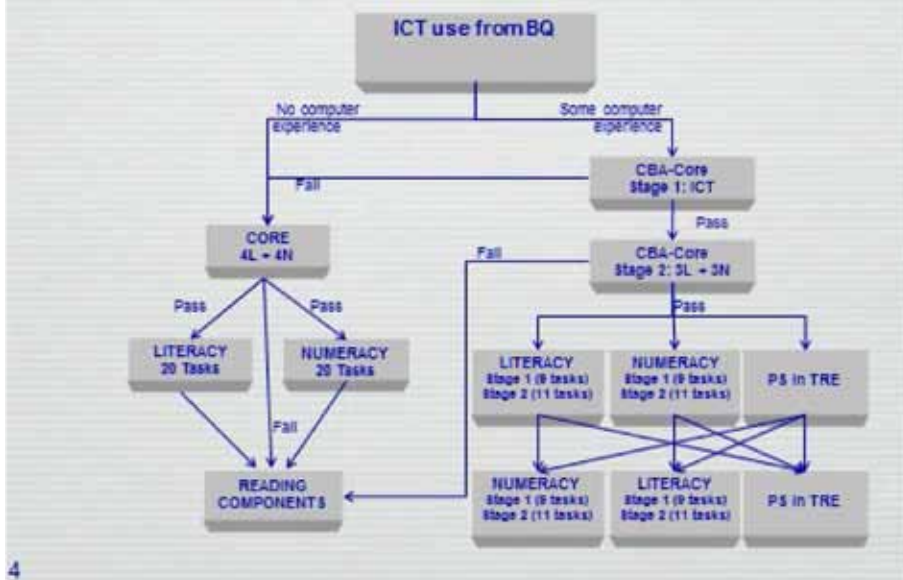
PBA - מענה על התרגילים באמצעות חוברות נייר.

CORE - תרגילי גרעין הבודקים יכולת בסיסית לפתור תרגילים.

PS in TRE - פתרון בעיות בסביבה טכנולוגית.

READING COMPONENTS - בדיקת יכולות בסיסיות ביותר בהבנת הנקרא לפרטיהן.

PIAAC Main Study Assessment Design

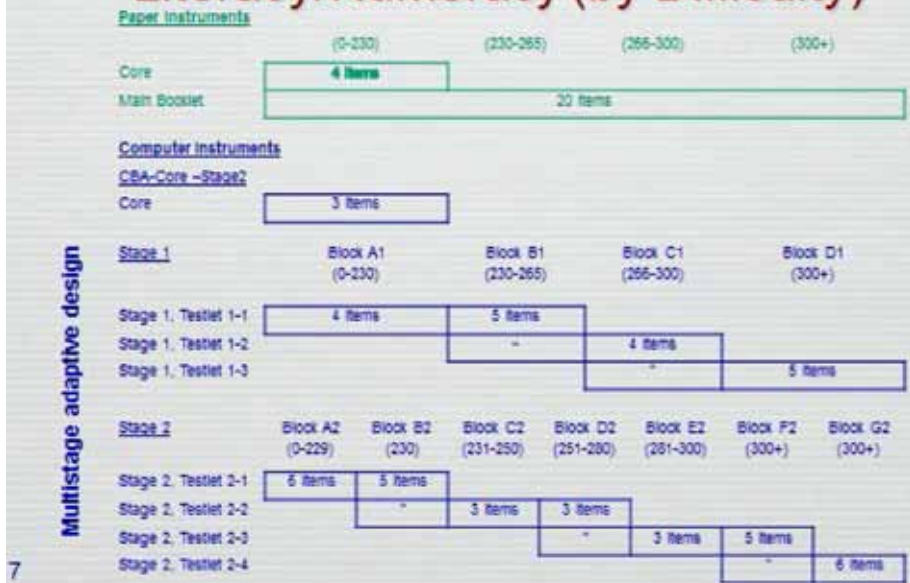
4

מבלי להיכנס לעובי הקורה, מספר רב של מודלים מתקבלים מאפשרויות התזרים השונות (בתהליך הכנת החומרים לסקר בישראל נבדקו כל התזרימים השונים), ולכן תהליך הניתוח של התשובות לתרגילים וייצוגו במספר אחד המבטא את הציון הופך גם הוא למורכב ביותר. תהליך מתן הציון ותיקופו ביחס למשתנים השונים מבוצע בחברת ETS בארצות הברית ונמשך למעלה מחצי שנה, ובסיומו מתקבלת מערכת נתונים המאפשרת השוואה בין ארצות ואוכלוסיות שונות באותו סרגל מדידה.

התאמת קושי השאלות לרמת המרוויין

בשרטוט הבא מוצגת הסכמה של הקבוצות התרגילים. העמודות בשרטוט מתייחסות לרמת הקושי או, לחילופין, לרמת המיומנות הצפויה מהעונה בנושאים השונים (המספרים בסוגריים). היות שלפי השיטה הדינמית, הרמה הצפויה של המרוויין נחזית לפי תשובותיו לשאלון המקדים, כל אחד יקבל מקבץ שאלות האמור להתאים לרמתו. בכדי לכסות על מקרים שבהם המודל לא ידייק בתחזיתו לגבי רמת המרוויין, כל נדגם מקבל שתי חבילות של תרגילים, האחת מהרמה שהעריכה תוכנת המחשב והשנייה סמוכה לה (מלמעלה או מלמטה); בשלב המתקדם מקבל המרוויין שלוש חבילות, האחת ברמה הצפויה שלו ובנוסף חבילה ברמה גבוהה יותר וחבילה ברמה נמוכה יותר, ובכך מכוסה כל טווח הרמות הצפוי, עם מקום להתאמה לסטייה מהמודל הבסיסי.

Main Study Item Requirements Literacy/Numeracy (by Difficulty)

משתנים נגזרים

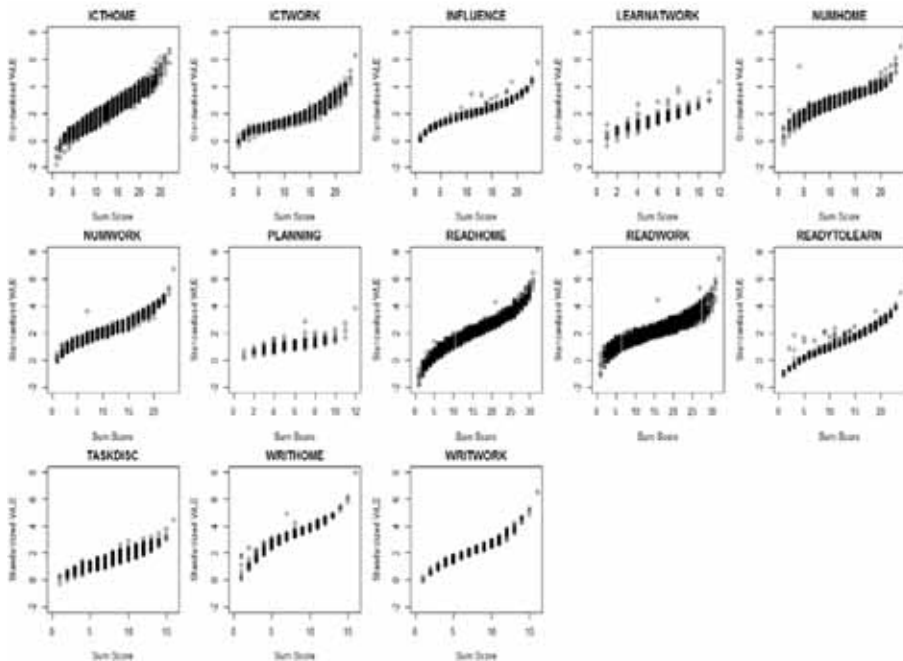
התפוקה הקוגניטיבית הראשונית של הסקר היא שלושה ציונים מרכזיים במיומנות קריאה, מיומנות מתמטית ופתרון בעיות בסביבה עשירת טכנולוגיה. אך ישנן גם תפוקות קוגניטיביות נוספות הנבנות משילוב של תשובות לשאלון. חלק מתפוקות אלו מבוטאות במשתנים מחושבים המובנים בבסיס הנתונים שיפורסם בתום הסקר ואליהם אנו מתייחסים כי משתנים נגזרים. ישנן תכונות נוספות, כמו אוריינות בריאות ועבודה בצוות, שאותן נשאר לחשב באופן עצמאי. שלב הסקר המקדים נבחה, בין השאר, מידת התאימות של המשתנים השונים לממצאי הסבב הראשון וממצאי שאר המדינות בסבב השני. בשרטוטים שבהמשך ניתן לראות תוצאה של ניתוח כזה לגבי קבוצה של משתנים הנגזרים ממספר תשובות בכל נושא.

חלק מהבדיקות שהוזכרו לעיל מתייחסות להתאמה של התנהגות הציונים של תפוקות נגזרות אלו בין המדינות השונות ובין המרוואיינים השונים.

בשרטוט הבא מוצג מדגם של ניתוח כזה. גם לעין בלתי מזוינת ניכרת התאימות הרבה בין הציונים השונים והתאמתה לצורת ה-S האופיינית להתנהגות סוג זה של משתנים.

בכדי להבהיר למה הכוונה במשתנים אלו נציג אותם משמאל לימין (ראו ציורים להלן):

- שימוש במחשב בבית
- שימוש במחשב בעבודה
- השפעה על אחרים
- הכשרה בעבודה
- שימוש במתמטיקה בבית
- שימוש במתמטיקה בעבודה
- תכנון הפעילות בעבודה
- קריאה בבית
- קריאה בעבודה
- קריאה לצורך הכשרה
- התייעצות עם עמיתים
- כתיבה בבית
- כתיבה בעבודה.

מה זה ייתן?

מההיבט החינוכי, ניתוח ממצאי הסקר יאפשר להעריך עד כמה מערכות החינוך וההכשרה שעברנו בהן, כולל מקומות עבודה, שירות צבאי ותרבות החיים החברתיים שלנו, תרמו לשיפור ולפיתוח הכישורים הנדרשים להשתלבות בשוק העבודה והחברה במאה ה-21. בגלל היקפו הנרחב באופן יוצא מהכלל של הסקר ורמת ההקפדה על אחידות חוצה מדינות, שפות ותרבויות, הצלוחו מובילי הסקר להגיע לרמות של מהימנות סטטיסטית גבוהה במיוחד שעלתה על כל הציפיות. לפיכך ניתן להשתמש בנתונים להבנת טובה יותר של התפלגות הכישורים הן ברמה הלאומית והן ברמה הבין לאומית. ממצאי הסקר יבהירו עד כמה רמת הכישורים משפיעה על זמינות אפשרויות טובה יותר, הן ברמה האישית והן ברמת הכלכלה הלאומית. יש כבר עבודות המצביעות על יכולת טובה של שימוש בממצאי הסקר גם לאומדן של יכולות קוגניטיביות של אוכלוסיות קטנות בכל מדינה ומדינה.

עבודת הסוקר

העוסקים בהערכת מיומנויות בכלל ובארץ בפרט מבצעים בדרך כלל את הראיונות והמבחנים במכוני בדיקה או בכיתות לימוד/בחינה. בסקר המיומנויות סביבת הבדיקה שונה מאוד: הראיון הכולל פתרון תרגילים קוגניטיביים מבוצע בביתו של הנדגם, בתנאים משתנים. ביתו של הנדגם יכול להיות חדר העבודה, מטבח או חדר מדרגות. הסביבה יכולה להיות שקטה ותומכת מחד או מרעשה ומפריעה מאידך.

סוקרי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה עוברים הכשרה כללית בנושאים כמו עריכת ראיון וטיפול בסירובים, ומקבלים מערכות הדרכה ייעודיות לסקר שעבורו הם אוספים את המידע. אחד הנושאים המרכזיים והחשובים בהדרכת הסוקרים הוא דרכי התנהלות ועבודה בצמידות לנהלים. נושאים אלו משפיעים באופן ישיר על איכות המידע הנאסף והתאמתו לשימוש כמידע מייצג של אוכלוסייה מסוימת. במקרה של סקר המיומנויות עוברים כל הסוקרים ב-33 המדינות אותה מערכת הדרכה בדיוק, ומבוצעת על עבודתם אותה בקרה בדיוק. עם זאת, מידת ההצלחה של סוקר מותנית ברמת המיומנות האישית שלו, המושפעת מיכולתו לקשור קשר עם הזולת ולהבין אותו. עבודתו של הסוקר כוללת פעולת איתור של הנדגם הספציפי שאת שמו קיבל במערכת המחשב. לאחר איתור הכתובת עליו לשכנע את הנדגם להשתתף בסקר (בסקר המיומנויות ההשתתפות וולונטרית), להעביר את הראיון ולתעד את התשובות ובהמשך לוודא שהמראיין מבצע את התרגילים על פי ההנחיות. כמובן שיש מטלות נוספות של תיעוד, משוב טיפול בסרבנים ועוד. שילוב כל התהליכים הנדרשים באופן המיטבי יוצר מסגרת תפקיד מורכבת שלא כל אחד יכול לבצעו.

בכדי להמחיש מעט נושא זה, להלן שני סיפורים קצרים מתוך יום עבודה אחד של סוקר (אלכס רינגר), כפי שנכתבו במקור:

העץ של בסמה

בסיומו של קורס 'סקר מיומנויות', שבו התמקדנו בהתנגדויות הצפויות מצד נדגמים והמענה ההולם שניתן להם, סיפרה חברתנו בסמה על נדגם שהיא העבירה לו את מבחן המיומנויות. הנדגם היה איש מבוגר, שבעבר הרחוק היה המורה שלה לספרות. הוא לא שש לשתף פעולה ולקחת חלק בסקר. בניסיון לשכנעו סיפרה לו בסמה את הסיפור על עובר אורח שפגש פלאח זקן נוטע עץ זית. שאל אותו מדוע הוא נוטע עץ זית שיניב פירות רק בעוד שנים רבות, והוא הרי בא בימים! השיב לו הפלאח: 'את העץ איני נוטע בשבילי; אני נוטע אותו כדי שילדי ונכדי יקטפו את הפירות'. וסיפור מסורת זה שכנע את המורה של בסמה להשתתף בסקר ולענות על כל שאלותיה. ומדוע העליתי את הסיפור הזה? משום שבביקורי האחרון בקיבוץ אפק במסגרת סקר מיומנויות, פגשתי אישה נחמדה ולא צעירה שטיפלה באהבה בחלקת אדמה קטנה לפני ביתה, ושאלתי אותה למקום מגוריו של נדגם שהייתי אמור לראיין. היא הצביעה על בניין חדש בהמשך הדרך, ואז שאלתי אותה לפרש האבנים המיוחדות והמסותתות שהיא שיבצה בניצב במרכז החלקה. היא סיפרה לי שהאבנים נתגלו בעומק רב בעת חפירת תשתיות לשכונה החדשה שנבנית כאן, והיא ביקשה לתת להן כבוד וייחוד על פני הקרקע שמול ביתה. ואז הבחנתי בשניים-שלושה עצים קטנים מאוד שנטועים לא רחוק מהאבנים, ושאלתי אותה אילו עצים הם. היא השיבה לי בחיוך שעצי זית הם שאותם נטעה לאחרונה... ולא יכולתי שלא להיזכר בסיפור היפה של בסמה, ונפרדתי ממנה לשלום.

הייתי שמח לראיין אותה, אבל, לצערי, היא לא נמנתה עם הנדגמים שלי.

הנדגם שכל סוקר חולם עליו

החנתי את רכבי במרכז המשק ונאלצתי לשאת ביד את העגלה הכבדה בדרך כורכר עד הגיעי לשביל שבחזית הבית החדש שבו גר הנדגם שלי, לדברי חברת קיבוץ שפגשתי. רעש גלגל העגלה המדלדל על שביל הבטון עורר אישה שישבה במרפסת הבית בקומה שניה להציץ לעברי, ועוד בטרם הספקתי לשאול אותה אם שלום (שם בדוי) גר כאן, שאלה היא אותי אם אני הסוקר. השבתי בחיוך ובחיוב ואז אמרה: 'אתה בטח מחפש את בעלי, הוא לא בבית ויגיע בקרוב... והנה, הוא בדיוק כאן'. טנדר לבן כפול-קבינה נעצר לידי, החלון שליד הנהג נפתח ואני קרבת אליו ומיהרתי להציג עצמי בפני הנהג וללחוץ את ידו המושטת. השעה היתה שש ורבע והערכת שלפחות אערוך אתו היכרות ואקבע פגישה, שכן רק שב מהעבודה.

שלום הזמין אותי להיכנס ורעייתו קיבלה אותנו בפתח בחמימות וביד מושטת. הוזמנתי למטבח בביתם החדש והמרהיב והוצע לי לשבת לשלחן. 'מה תשתה, קפה?' נשאלתי, והסתפקתי בכוס מים. סיפרתי לזוג הנחמד על מטרת בואי ועל הריאיון שאני מבקש לקיים עם שלום, והוא השיב לי שרק אמש קיבל את המכתב מהלשכה ולא תיאר לעצמו שאנחנו זריזים כל כך. 'קדימה, שב, נתחיל', אמר לי בתשובה. לרגע לא האמנתי לעצמי; הבחור רק חזר מעבודתו וכבר מִפְנֵה לי מזמנו.

פתחתי את המחשב, הכנתי את דפדפת הכרטיסים ושאר העזרים. שלום התיישב מולי ופתחתי בשאלה ראשונה: 'מה מספר תעודת הזיהוי שלך?' התשובות זרמו בשטף בזו אחר זו ככל שהתקדמתי בהקראת השאלות, תוך שהפנתי את פני לעברו כדי לשמור על קשר עין. שלום לא הראה כל סימני עייפות, בעוד אני נדרשתי ללגום מים מדי פעם כדי ללחלח את גרוני היבש. נראה שהתעייפתי יותר ממנו. בשל היותו עובד שטח מנוסה, האחראי על צוות עובדים בחברה גדולה ומיומן בהפעלת מחשב במסגרת העבודה וגם מחוצה לה, ניתב אותו המחשב להמשך תרגול ה'גרעיני' (שלב ראשוני בתרגילים הבודק מיומנות בסיסית בעבודת מחשב). השעה היתה קרוב ל-7:30. שלום שאל אותי לזמן שהתרגילים עוד ייקחו ואמרתי לו כשעה קלה. אשתו הזכירה לו שהם צריכים לצאת ב-8:00, אבל שלום הוסיף שיוכל להישאר קצת יותר אם יידרש, ועדיף שנתקדם כדי לסיים. הוא עבר לשבת במקומי מול המחשב, בעוד שאני זזתי שמאלה לצידו והנחתי אותו לקרוא את השאלות בקפדנות ולענות בהתאם להנחיות באופן עצמאי לחלוטין.

המרוץ נגד הזמן החל. ראיתי שהוא מתקדם יפה בשאלות ה'גרעיני' ופותר אותן היטב במלואן. בהמשך עבר לקבוצת התרגילים הראשונה, נתקל בשאלות מסוג שונה תוך שנדרש לקרוא טקסטים ארוכים ומייגעים יותר, אך הוא לא ויתר והשלים כל שאלה ושאלה. כחונך שלו רציתי להחמיא לו על כל תשובה נכונה, אבל מילאתי פי מים; זכרתי את ההנחיות לסוקר: אתה לא מתערב כלל בעבודה העצמאית של הנדגם ולכל היותר מעודדו להתקדם. השעה 8:00 הגיעה וחששתי ששלום יבקש לפרוש. אשתו, שנכנסה למטבח, שאלה אותי שוב אם לא הייתי רוצה לשתות משהו חם, קפה או תה. בחרתי בתה עם נענע, ולשלום היא הכינה קפה. אבל כמי שנדרש בעבודתו לפתור

בעיות וליישמן עד תומן, הוא לא ויתר לעצמו והמשיך בריכוז מלא וללא הפוגה. התרגילים היוו עבורו אתגר, והוא לא האיש שייתן להם להכניע אותו. בשעה 8:30 סיים לענות בהצלחה על כל השאלות. אני חשתי מותש משהו, בעוד שלום קס מהכיסא ועשה הכנות כדי להתלוות לאשתו לפגישה שעליה דיברו. הענקתי לו בשמחה את שובר השי והחמאתי לו על הדבקות במטרה. הודיתי לו על הקדשת הזמן בלא התראה מוקדמת ושיתוף הפעולה המלא שסייע לקידום מטרות הסקר. כל הכבוד! נפרדתי מהזוג המקסים הזה בברכת חג שמח ויצאתי שמח וטוב לב עם הרגשה נפלאה. הלוואי על כולם נדגמים כמותו.

סיכום

במאמר זה עברנו דרך ארוכה מאוד ממודל סטטיסטי מורכב לסוקר רגיש וחברותי. שני צירים מרכזיים אלו וכל החוכמה והמאמץ שצוות ענק משקיע באיסוף מלא ומדויק של הנתונים ובהצגתם לציבור באופן פשוט ומובן יביאו לפתיחת צוהר למאגר מידע שהיה נסתר עד היום לציבור מקבלי ההחלטות ולעוסקים בחינוך ובפיתוח מיומנויות בקרב האוכלוסייה הבוגרת בהתאמה לצורכי המאה ה-21.

שימוש מושכל בנתונים וניתוחם לצרכים השונים של החברה במדינה הוא הפרי המצופה מהקהילה בישראל. שימוש זה יחייב השקעה ושיתוף פעולה הן של הגורמים הממשלתיים, הן של גורמי המחקר והאקדמיה והן של המעסיקים והעובדים. ראינו שמאמץ כזה במדינות אחרות הצליח להביא לשינויים מרחיקי לכת הן מבחינה חברתית והן מבחינה כלכלית לפרט ולמדינה.

לשאלות או הערות בנושא הכתבה ניתן לפנות אל:

צביקה אמיר zvika@cbs.gov.il